

5. Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами [Електронний ресурс]: Постанова Пленуму Вищого господарського суду від 26.12.2011 р. № 17. "Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017600-11>

6. Цыбулевская О. Поворот исполнения решения ввиду открытия новых обстоятельств / О. Цыбулевская, Н. Громов // Законность. — 2000. — № 4. — С. 34–35.

7. Резуненко А. Н. Пересмотр судебных актов вступивших в законную силу, по вновь открывшимся обстоятельствам : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 / Резуненко Александр Николаевич. — Волгоград, 2001. — 157 с.

УДК 342.95

Любімова С.Ю., к.ю.н., директор товариства з обмеженою відповідальністю «Наутилус»

Правовий статус учасників юрисдикційних адміністративних проваджень у сфері господарської діяльності

У статті досліджено сутність і особливості правового статусу учасників юрисдикційних адміністративних проваджень у сфері господарської діяльності, розкриваються його складові елементи.

Ключові слова: юрисдикційне адміністративне провадження, учасники, правовий статус, права, обов'язки.

В статье исследована сущность и особенности правового статуса участников юрисдикционных административных производств в сфере хозяйственной деятельности, раскрываются его составляющие элементы.

Ключевые слова: юрисдикционное административное производство, участники, правовой статус, права, обязанности.

The article examines the nature and characteristics of the legal status of participants jurisdictional administrative proceedings in economic activity, revealed its components.

Keywords: jurisdictional administrative proceedings, members, legal status, rights, duties.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання одним із напрямків підвищення ефективності юрисдикційних адміністративних проваджень у сфері господарської діяльності є не тільки визначення й закріплення переліку їх учасників, а й удосконалення правового статусу останніх. Цілком очевидно, що будь-яке провадження у досліджуваній галузі складається з комплексу взаємодоповнюючих і взаємопов'язаних дій уповноважених органів державної влади та інших осіб, які беруть участь у провадженні. У даному контексті вагома роль відводиться державним органам і громадським організаціям, їх посадовим особам, які здійснюють передбачені законодавством заходи щодо виявлення та попередження адміністративних правопорушень і адміністративних проступків, застосування відповідних стягнень тощо. У свою чергу, у юрисдикційних адміністративних провадженнях фігурують й учасники, які захищають свої інтереси або сприяють ходу провадження. Для забезпечення законності, правопорядку та підвищення ефективності адміністративного процесу важливе значення має належний рівень законодавчої регламентації правового статусу кожної групи учасників адміністративної юрисдикції. Тому розробка й подальший розвиток концепції правового статусу суб'єктів юрисдикційних адміністративних

проваджень, дослідження усіх його елементів і вирішення нагальних проблем, які мають місце при його практичній реалізації є беззаперечними передумовами модернізації та радикального реформування нормативно-правової бази адміністративно-юрисдикційного процесу у сфері господарської діяльності та адміністративної реформи в Україні в цілому.

Стан дослідження. Дослідженням питання правового статусу, у тому числі й учасників адміністративних проваджень, займалися такі вітчизняні й зарубіжні учені, як: В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, С.М. Алфьоров, Л.С. Анохіна, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, М.В. Вітрук, І.П. Голосніченко, С.Д. Дубенко, А.Б. Калюта, Л.В. Коваль, І.Б. Коліушко, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Н.Р. Нижник, В.І. Новосьолов, О.М. Музичук, О.В. Петришин, С.Г. Стеценко, М.М. Тищенко, М.В. Цвік, О.Ю. Якімов та ін. Проте, незважаючи на велику кількість наукових праць, концепція правового статусу учасників юрисдикційних адміністративних проваджень у сфері господарської діяльності потребує подальшої наукової розробки й удосконалення з урахуванням сучасних світових тенденцій у правовому полі й змінних умов у економічному, соціальному та політичному середовищі країни. Це і зумовлює *актуальність* статті і визначає її *мету*. *Завданням* статті є комплексне дослідження правового статусу учасників юрисдикційних адміністративних проваджень у сфері господарської діяльності. *Наукова новизна* полягає в тому, що в ній узагальнено та вдосконалено теоретико-правові підходи до визначення сутності поняття «правовий статус учасника юрисдикційного адміністративного провадження»; визначено коло основних учасників юрисдикційних адміністративних проваджень; охарактеризовано правовий статус учасників юрисдикційних адміністративних проваджень у відповідності з чинним законодавством; обґрунтовано необхідність його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Слід відмітити, що фундаментом вивчення даної проблематики є звернення до її загальнотеоретичних основ, тобто понять «правового статусу», «статусу суб'єкта права» тощо. Найбільш загальне трактування терміну «правовий статус» наводиться у Великому юридичному словнику, згідно якого «правовий статус юридично опосередковує найбільш важливі, основні зв'язки між індивідами, державою, суспільством. Його характерною рисою є урегульованість нормами права» [1, с. 547]. На думку С.С. Алексєєва, правовий статус — це порядок регулювання, який виражений у комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань, і створюють особливу спрямованість регулювання [2, с. 170]. Більш конкретне визначення, на наш погляд, пропонує М.В. Вітрук, відмічаючи, що адміністративно-правовий статус виражається в сукупності прав, обов'язків та законних інтересів, і за допомогою правового статусу суспільство створює реальні можливості для виконання суб'єктами права своїх соціальних функцій [3; с. 7, 147]. Цілком розділяємо думку автора й стосовно того, що «зміст правового статусу визначає межі діяльності особи щодо інших осіб, колективів, держави, межі її активної та пасивної життєдіяльності та самоствердження» [3, с. 7].

Грунтовною вважаємо точку зору А.Б. Калюти з даного питання. Зокрема, автор розмежує загальний і спеціальні правові статуси, зазначаючи, що «загальний правовий статус особи містить у собі загальні права і обов'язки, які належать усім громадянам (як загальні конституційні, так і загальні галузеві права та обов'язки). Спеціальні правові статуси особи — це права і обов'язки, що конкретизують і доповнюють загальні права та обов'язки із врахуванням соціального, службового та іншого положення» [4, с. 38-41].

Слід відмітити й те, що правовий статус є складною правовою категорією, яка характеризується своєю структурою. Зокрема, В.І. Новосьолов вважає, що структура правового статусу включає адміністративну правосуб'єктність, права, обов'язки та право-обов'язки [5, с. 87]. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко аналогічно відносять права, свободи, законні інтереси та обов'язки особи до елементів структури правового статусу [6]. Дещо інший компонентний склад має місце у підході О.Ф. Скакун, яка виокремлює окрім вище названих правосуб'єктності, прав, свобод, обов'язків ще й відповідальність [7]. У даній ситуації ми не погоджуємося з автором, оскільки відповідальність є похідною від інших елементів і виникає лише у випадку порушення прав чи невиконання (неналежного виконання) покладених обов'язків, перевищення наданих повноважень тощо. Тому не відносимо відповідальність до структури правового статусу.

При дослідженні даного питання варто звернути увагу на структуру правового статусу не лише особи, а й державного органу, до елементів якої, наприклад, Н.В. Лебідь відносить цільовий блок (мету, завдання, функції); компетенцію; організаційний блок елементів; відповідальність [8, с. 38]. Дану точку зору розділяють й В.Б. Аверянов [9], Д.Д. Цабрія [10, с. 126] та ін.

Підсумовуючи вище сказане, пропонуємо під правовим статусом учасника юрисдикційного адміністративного провадження у сфері господарської діяльності розуміти регламентовані чинним законодавством межі його діяльності, які визначаються комплексом кореспондуючих прав і обов'язків, правосуб'єктністю й взаємозв'язками з іншими учасниками юрисдикційного адміністративного провадження.

Наведене визначення сутності поняття «правового статусу учасника юрисдикційного адміністративного провадження» зумовлює, у свою чергу, необхідність з'ясування переліку суб'єктів, які відносяться до учасників досліджуваних проваджень. Слід відмітити, що в цілому термін «учасники юрисдикційних адміністративних проваджень» є виключно науковим, оскільки у чинному адміністративному законодавстві України він не застосовується і відповідно не тлумачиться. Так, розділ III КУпАП містить лише перелік органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, а глава 21 регламентує правовий статус осіб, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення [11]. Більш того, у юридичній літературі наводяться різні класифікації учасників адміністративних проваджень. На думку В.К. Колпакова, виходячи з різних ролей й призначення, змісту й обсягу повноважень, форм і методів участі, органи (посадових осіб) й громадян можна поділити на такі групи: 1) компетентні органи і посадові особи, наділені правом приймати владні акти, складати правові документи, що визначають рух і долю справи; 2) суб'єкти, що мають особистий інтерес у справі: особа, яка притягається до відповідальності, потерпілий та його законні представники; 3) особи і органи, що сприяють здійсненню провадження: свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, поняті; 4) особлива група учасників провадження – громадські організації, товариські суди, трудові колективи, адміністрація за місцем роботи право-порушників тощо [12, с. 345-346]. І.Б. Коліушко та Р.О. Куйбіда пропонують виокремити наступні групи учасників: 1) за наявністю заінтересованості у результатах: а) заінтересовані особи (сторони, треті особи, їхні представники); б) учасники, які не мають заінтересованості у вирішенні справи (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач та інші); 2) за роллю у судовому процесі: а) особи, які беруть участь у справі (сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб); б) особи, які сприяють розгляду (свідки, експерти, спеціалісти); в) особи, які обслуговують судовий процес

(перекладач, секретар судового засідання, судовий розпорядник) [13, с.90-91]. Вважаємо вдалим і запропонований В.Б. Авер'яновим поділ учасників на дві основні групи: 1) органи, уповноважені розглядати справи (суб'єкти адміністративної юрисдикції); 2) особи, які беруть участь у цих справах [9, с.624].

Узагальнюючи вище сказане, у контексті дослідження пропонуємо виокремити наступні групи учасників юрисдикційних адміністративних проваджень у сфері господарської діяльності: 1) уповноважені державні органи й посадові особи, наділені повноваженнями розгляду справ про адміністративні правопорушення та інших правових спорів (адміністративні комісії, виконавчі комітети, суди, органи внутрішніх справ); 2) особи, які беруть участь у провадженні (особа, яка притягається до адміністративної відповідальності; заявник, оскаржувач, потерпілий, зацікавлена особа; представник; законні представники; захисник; свідок; експерт; перекладач).

Згідно Розділу III КУпАП органами (посадовими особами), уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення є: 1) адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; 2) виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад; 3) районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді), а у випадках, передбачених Кодексом, місцеві адміністративні та господарські суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України; 4) органи внутрішніх справ, органи державних інспекцій та інші органи (посадові особи) [11]. У той же час, як слушно підкреслює В.Б. Авер'янов, «зазначена сукупність нині надмірно розширена, до неї постійно включаються нові органи і посадові особи. Велика кількість справ розглядається різними посадовими особами, які не мають юридичної освіти, а тому часто некваліфіковано, допускаються упередженість і суб'єктивізм, порушення вимог законності притягнення порушників до адміністративної відповідальності» [9, с.624].

Крім того, досліджуючи правовий статус даної групи учасників юрисдикційних адміністративних проваджень, слід звернути увагу на повноваження адміністративних органів, зокрема, наступні: 1) своєчасне залучення до адміністративного провадження адресата (адресатів); 2) своєчасне повідомлення про відкриття адміністративного провадження та право участі у ньому осіб, законні інтереси яких може зачіпати адміністративний акт (заінтересованих осіб); 3) роз'яснення учасникам їх прав і обов'язків, сприяння їх реалізації; 4) забезпечення доступу до матеріалів справи, надання інформації про стан її розгляду, у тому числі за їх зверненням; 5) захист інформації про особисте та сімейне життя особи, забезпечення збереження охоронюваної законом інформації; 6) отримання від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, осіб документів та відомостей, необхідних для розгляду і вирішення адміністративної справи; 7) залучення до участі в адміністративному провадженні осіб, які сприяють розгляду адміністративної справи та ін. У той же час, з метою забезпечення відкритості та доступності адміністративного провадження і сприяння особам у реалізації їх прав адміністративний орган (посадова особа) зобов'язаний: 1) забезпечувати оприлюднення та надання інформації за запитами; 2) заявити про самовідвід, якщо посадова особа має або може мати особисту, пряму чи опосередковану (непряму) заінтересованість у результатах розгляду та/або вирішення адміністративної справи або за наявності інших обставин, які викликають або можуть викликати сумнів у неупередженості адміністративного органу та ін. (ст. 29 проекту Адміністративно-процедурного кодексу України) [14].

Наступною групою учасників юрисдикційних адміністративних проваджень є особи,

що беруть участь у провадженні, тобто, як вже відмічалось раніше: особа, яка притягається до адміністративної відповідальності; потерпілий; законні представники; захисник; свідок; експерт; перекладач (глава 21 КУпАП). Цікаво зазначити, що на сьогодні КУпАП регламентується правосуб'єктність лише фізичних осіб у той час, як проектом Адміністративно-процедурного кодексу України запроваджується кардинально новий підхід, із яким ми цілком погоджуємося: особою за цим Кодексом є не лише фізична, а й юридична, у тому числі іноземна, яка є правоздатною та дієздатною згідно з Цивільним кодексом України (ст. 25) [14]. Тому зараз дані учасники (фізичні особи) мають наступні права: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача; оскаржити постанову по справі [11]. На нашу думку, наведений вище перелік прав варто доповнити наступними: 1) забезпечення реальних можливостей щодо одержання від уповноважених адміністративних органів роз'яснень у ході здійснення адміністративного провадження, об'єктивної інформації щодо реалізації своїх прав і обов'язків; 2) можливість участі в адміністративному провадженні особисто або через представника, яким може бути будь-який громадянин, незалежно від його освіти та кваліфікації; 3) поінформованість про результати вирішення адміністративної справи, право на отримання примірника відповідного адміністративного акта; 4) право на оскарження адміністративного акту, дій чи бездіяльності адміністративного органу.

У той же час особа, що притягається до адміністративної відповідальності, несе ряд обов'язків, які вдало, на наш погляд, визначені у проекті Адміністративно-процедурного кодексу України (ст.26): 1) подавати у випадках, передбачених законом, документи та інші докази, необхідні для здійснення адміністративного провадження; 2) своєчасно повідомляти адміністративний орган про зміну свого місця проживання (місцезнаходження) та контактних даних, про неможливість прибуття за запрошенням адміністративного органу із зазначенням причини; 4) добросовісно виконувати вимоги, встановлені цим Кодексом та іншими актами законодавства [14].

Окрім особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, у відповідності до ст. 269 КУпАП важливою фігурою в адміністративному провадженні є потерпілий (особа, якій адміністративним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду), що має право знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, користуватися правовою допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, оскаржувати постанову по справі [11]. Проте, вважаємо необхідним внести зміни до чинного КУпАП, доповнюючи права даного суб'єкту наступними: 1) вимагати порушення провадження; 2) надавати докази; 3) виступати рідною мовою; 4) користуватися послугами перекладача; 4) оскаржувати процесуальні дії посадових осіб тощо.

Як зазначалося вище, інтереси потерпілого може представляти представник – адвокат, інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. У свою чергу, законні представники та представники мають право знайомитися з матеріалами справи; заявляти клопотання; від імені особи, інтереси якої вони представляють, приносити скарги на рішення органу (посадової особи), який розглядає справу. Крім того, за законом адвокат чи інший фахівець у галузі права можуть виступати захисником у провадженні (ст.271 КУпАП), маючи відповідні права: знайомитися з матеріалами справи; заявляти клопотання; за дорученням особи, яка його запросила, від її імені

подавати скарги на рішення органу (посадової особи), який розглядає справу, а також мають інші права, передбачені законами України [11].

Наступним учасником юрисдикційного адміністративного провадження є свідок, яким у справі про адміністративне правопорушення може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі які-небудь обставини, що підлягають установленню по даній справі. Згідно зі ст. 272 КУпАП на виклик органу (посадової особи), у провадженні якого перебуває справа, свідок зобов'язаний з'явитися в зазначений час, дати правдиві пояснення, повідомити все відоме йому по справі і відповіді на поставлені запитання. У свою чергу, експерт (ст. 273 КУпАП) призначається органом (посадовою особою) у разі, коли виникає потреба в спеціальних знаннях, у тому числі для визначення розміру майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, а також суми грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, які підлягатимуть конфіскації [11].

Окрім вище названих, одним із учасників провадження, як вже відмічалось раніше, є перекладач, який у відповідності до ст. 274 КУпАП призначається уповноваженим органом (посадовою особою), зобов'язаний з'явитися на виклик і зробити повно й точно доручений йому переклад (як перекладач може бути запрошена й особа, що розуміє знаки німих та глухонімих). При цьому згідно з нормами чинного законодавства перекладачам, як і потерпілим, свідкам й експертам відшкодовуються у встановленому порядку витрати, які вони понесли у зв'язку з якою в орган (до посадової особи), у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення. Крім того, у подібній ситуації за особами, яких викликають як потерпілих, свідків, експертів і перекладачів, зберігається середній заробіток за місцем роботи за час їх відсутності (ст. 275 КУпАП) [11].

Як бачимо, виходячи з вище сказаного, у цілому правовий статус всіх груп учасників юрисдикційного адміністративного провадження є врегульованим чинним законодавством, проте низка проблем залишається невирішеною. По-перше, актуальним є питання посилення захисту прав осіб, які беруть участь у провадженні [15], у тому числі й аспект урегулювання участі захисника в провадженні. У даному контексті цілком розділяємо думку В.Б. Авер'янова, який підкреслює, що визнана ст.271 КУпАП можливість участі в провадженні як захисника «адвоката або іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи», не відповідає вимогам ст. 59 Конституції України, яка передбачає, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [16], тобто може обрати таким захисником навіть особу, що не є фахівцем у галузі права [9, с.627]. Тому вважаємо доречним закріпити в КУпАП право особи запросити для участі в провадженні як представника своїх інтересів будь-якого громадянина, незалежно від його освіти та кваліфікації.

По-друге, проблемним питанням є визначення моменту допуску адвоката (чи іншого фахівця у галузі права) до участі в провадженні, оскільки у наукових колах існують протилежні точки з даного приводу: 1) адвокат може брати участь у провадженні в справі з моменту затримання порушника [17, с.137]; 2) з моменту складання протоколу про адміністративне правопорушення [18, с. 893]; 3) з моменту розгляду справи про адміністративне правопорушення (із моменту початку засідання) (ст.268, ст.171 КУпАП) [11]. Проте, на наш погляд, з метою забезпечення реального захисту учасників юрисдикційного адміністративного провадження слід законодавчо закріпити

право на участь адвоката чи іншого фахівця з моменту складання протоколу або затримання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Дана необхідність є очевидною, виходячи з поширених випадків застосовування адміністративного затримання до 10 діб, у період якого особа не має можливості користуватися юридичною допомогою.

По-третє, для забезпечення законності й правопорядку необхідно переглянути нормативну базу, не лише регламентуючу гарантії прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, але й гарантії реалізації прав потерпілих. У даному випадку цілком погоджуємося з думкою С. Тараненко, що влучно підмічає: «Останнім часом розвиток адміністративно-процесуальних норм відбувається в напрямі захисту прав, насамперед, осіб, які вчинили адміністративні правопорушення. Так, у чинному законодавстві не закріплено право потерпілого користуватися допомогою адвоката, на відміну від особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Тобто це — явна дискримінація прав окремих учасників процесу» [19, с.36-38]. На наш погляд, таке становище учасників провадження є неприпустимим. Більш того, у чинному КУпАП не врегульоване й питання стосовно того, хто, коли і в якому акті визнає конкретного суб'єкта правовідносин потерпілим, а також значного розширення потребує перелік прав потерпілого, про що йшлося вище.

Не менш актуальною проблемою, якої вже не раз торкалися у дослідженні, є питання визнання юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності, що особливо важливо у сфері господарської діяльності, де юридичні особи становлять переважну більшість суб'єктного складу учасників правовідносин. У даному контексті очевидною є необхідність прийняття низки процесуальних норм, які б сприяли захисту юридичними особами своїх прав і законних інтересів, у тому числі удосконалення чинного КУпАП і прийняття Адміністративно-процедурного кодексу.

Висновок. Отже, підсумовуючи вище сказане, приходимо до логічного висновку, що правовий статус учасників юрисдикційних адміністративних проваджень у сфері господарської діяльності потребує удосконалення та законодавчого врегулювання, при чому для різних груп суб'єктів він не повинен суттєво відрізнятися за обсягом наданих прав і гарантій їх реалізації (зокрема, для особи, що притягається до адміністративної відповідальності, й потерпілого; для перекладача, свідка, експерта тощо). При цьому основні шляхи удосконалення мають бути орієнтовані на вирішення наступних блоків проблем: 1) визначення юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності; 2) з'ясування та законодавче закріплення повного переліку прав і гарантій їх реалізації для потерпілої сторони (хоча б на рівні становища особи, що притягається до адміністративної відповідальності); 3) вирішення питання посилення захисту прав осіб, які беруть участь у провадженні; 4) закріплення права особи запросити для участі в провадженні як представника своїх інтересів будь-якого громадянина, незалежно від його освіти та кваліфікації; 5) забезпечення права на участь адвоката чи іншого фахівця з моменту складання протоколу або затримання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; 6) удосконалення положень чинного КУпАП і прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Большой юридический словарь / Авт.-сост.: Додонов В.Н. и др.; Под ред. А.Я.Сухарева и др. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 790 с.

2. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. — М: Изд-во БЕК, 1994. — 224 с.
3. Витрук М.В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе / М.В. Витрук. — М., 1979. — 229 с.
4. Калюта А.Б. Суб'єкти адміністративно-юрисдикційної діяльності в митних органах України // Митна справа. — 2006. — № 3. — С.38-41.
5. Новоселов В.И. Правовое положение граждан в советском государственном управлении / В.И. Новоселов. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1976. — 216 с.
6. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/172295/>
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1748.html>
8. Лебідь Н.В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні: дис.. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лебідь Наталія Володимирівна. — Х., 2004. — 185 с.
9. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. — К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. — 668 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/109301/?rand=1477957>
10. Цабрия Д.Д. Статус органа управления / Д.Д. Цабрия // Советское государство и право. — 1978. — № 2. — С. 126-128.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
12. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. — К.:Юрінком Інтер, 1999. — 733 с.
13. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України // Автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда — К.: Факт, 2003. — 146 с.
14. Проект Адміністративно-процедурного кодексу України 11472 від 03.12.2012 — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893
15. Тищенко Н.М. Административно-процессуальный статус гражданина Украины: проблемы теории и пути совершенствования. — Харьков: Право, 1998. — 268 с.
16. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>
17. Коваль Л.В. Адміністративне право України. Курс лекцій. — К., 1994. — 154 с.
18. Кодекс Украины об административных правонарушениях (научно-практический комментарий) / Под общ. ред. А.С. Васильева. — Х.: ООО «Одиссей», 2000. — С.893.
19. Тараненко С. Концептуальні засади забезпечення охорони прав і свобод особи в законодавстві про адміністративні правопорушення // Право України. — 1995. — № 7. — С. 36-38.

